

Komunikační funkce věty a modalita v Česko-německé srovnávací gramatice Františka Štíchy¹

Martin Šemelík (Praha)

COMMUNICATIVE FUNCTION OF THE SENTENCE AND MODALITY IN CZECH-GERMAN CONTRASTIVE GRAMMAR BY FRANTIŠEK ŠTÍCHA

This grammaticographic study deals with the communicative function of sentences and modality from a Czech-German contrastive perspective. The object under scrutiny is František Štícha's *Czech-German Contrastive Grammar* (2nd edition, 2015), one of the milestones of Czech-German contrastive linguistic analysis. The study focuses mainly on greeting formulas, modi, modal verbs, modal words and modal particles. It addresses the question as to how deficiencies identified in the description of these phenomena in *Czech-German Contrastive Grammar* could be remedied. Crucially, special attention is devoted to the user aspect.

KEYWORDS

Czech, German, grammar, pragmatics, communicative function, modality, contrastive linguistics

KLÍČOVÁ SLOVA

čeština, němčina, gramatika, pragmatika, komunikační funkce, modalita, kontrastivní lingvistika

1. ÚVODEM

Srovnávací studium češtiny a němčiny má u nás dlouhou tradici spojenou s pražskou lingvistickou školou. Přes existenci jistých bílých míst (srov. Šimečková, 2003, s. 18) se česko-německá kontrastivní lingvistika může pochlubit celou řadou zásadních děl. V této souvislosti zmiňme např. práce Jaroslava Nosila, Eduarda Beneše, Aleny Šimečkové a mnoha dalších.² Druhé vydání *Česko-německé srovnávací gramatiky* Františka Štíchy z roku 2015 (dále jen ČNSG) tuto řadu přelomových prací, alespoň prozatím, uzavírá.

První vydání ČNSG vyšlo v roce 2003, přičemž do té doby zájemcům o srovnání české a německé gramatiky k dispozici žádná skutečně kontrastivní česko-německá mluvnice vlastně nebyla. Gramatiky E. Beneše (1962) a J. Povejšila (1987) nejsou srovnávacími pracemi v pravém smyslu slova, ale spíše mluvicemi němčiny na pozadí

1 Tento text věnuji PhDr. Jiřímu Doležalovi (dříve ÚGS FF UK), jenž mě svým mimořádně vstřícným pedagogickým působením k zájmu o modalitu před lety přivedl. Text vznikl za podpory projektu Univerzity Karlovy Progres č. 4, *Jazyk v proměnách času, místa, kultury*.

2 Viz bibliografie k česko-německému jazykovému srovnání (Šimečková, 1997, a Šimečková — Šemelík et al., 2017).

češtiny. O jejich užitečnosti nikdo nepochybuje, je však zřejmé, že vzhledem k svému rozsahu a částečně i neaktuálnímu obsahu už nemohou vyjít vstříc potřebám náročnějších uživatelů. Oproti těmto gramatikám ČNSG uplatňuje důsledně srovnávací metodu popisu a je založena na empirické analýze velkého množství materiálu, který nabízejí elektronické korpusy češtiny a němčiny (*Deutsches Referenzkorpus DeReKo* a *Český národní korpus*). Struktura ČNSG vychází z komunikačních funkcí a obsahových kategorií (např. komunikační funkce pozdravu, kategorie času budoucího apod.) a od těchto funkcí dospívá k formám.³ Tím doplňuje jinak obvyklé gramatikografické postupy směřující od forem k funkcím.⁴

Cílem této studie je analýza zpracování komunikační funkce věty, resp. modality v ČNSG a formulace možných optimalizací popisu těchto jevů. Pod pojmy komunikační funkce věty a modalita se zde obecně rozumí jednotlivé funkce promluv (kontaktní, sdělovací, zjišťovací, apelová, expresivní, viz ČNSG, s. 35)⁵ a „podprahová informační vrstva jazyka, v níž je určitým způsobem kvalifikována platnost nějaké základní tematické informace“ (Köller 1995, s. 39, přel. M. Š.). Mezi centrální prostředky modality patří např. modus, modální slovesa, modální infinitivy, modální slova a modální částice (viz dále).

Oba tematické komplexy představují jazykové jevy zcela zásadního významu, resp. jazykové univerzálie (srov. Palmer, 1986, s. 1), z nichž některé byly z česko-německé perspektivy již alespoň částečně zpracovány (výběr): k modálním slovesům a modálním infinitivům srov. Masařík (1980) a (1992a), k modálním slovům a modálním částicím Masařík (1992b), Spěváková (1992), Nekula (1994) a (1996), Rinas (2006) a (2010).

Stejně jako ČNSG „nesleduje (...) maximalistické cíle resumovat v jediném díle veškeré dosavadní poznatky lingvistiky o gramatikách obou jazyků“ (s. 12), nemůže ani tato studie pokrýt dané téma vyčerpávajícím způsobem. Výběr tematizovaných jevů je sice motivován především hlediskem cílové skupiny uživatelů díla⁶ a jejich (pravděpodobných) potřeb⁷, v nemalé míře je ale i subjektivní, daný zájmy autora této

3 Z hlediska funkčního strukturalismu jsou relevantní oba směry popisu (forma — funkce i funkce — forma). Je proto potěšující, že zájemci o srovnání němčiny a češtiny mají k dispozici kodexy vycházející z obou těchto perspektiv.

4 Přirozenost uspořádání podle komunikačních funkcí je vedle rozsáhlého dokladového a příkladového materiálu, ukotvenosti v empirii, originality popisu (ČNSG nenavazuje na žádnou předchozí mluvnici) a, alespoň v porovnání s prvním vydáním, praktičtějšího layoutu jednou z hlavních předností gramatiky Františka Štíchy. Podrobnější obecnou charakteristiku díla formát této studie neumožňuje, k tomu viz recenze obou vydání (Nekula, 2003; Rinas, 2005; Zeman, 2005; Bílková — Kolářová, 2007; Šemelík — Koptík, 2017).

5 Srov. podobné vymezení funkcí jazyka u Romana Jakobsona (Jakobson, 1995).

6 Cílovými uživateli jsou „studenti germanistiky a bohemistiky, učitelé němčiny a češtiny, překladatelé, lingvisté, čeští odborníci publikující německy, a všichni ti další, kterým nestačí jen se (nějak) dorozumět (...), ale kteří chtějí usilovat i o formu, tj. o jazykový výraz co nejbližší těm normám, které si osvojili inteligentní a komunikačně vyspělí rodilí mluvčí daného jazyka“ (s. 12).

7 Jistá formulační zdrženlivost ohledně potřeb uživatelů ČNSG je zde na místě, neboť žádná empirická data o tom, kdo, jak, k čemu a proč česko-německé srovnávací gramatiky používá, k dispozici nejsou.

studie. Ta přitom není recenzí usilující o objektivitu a vyváženost: V centru pozornosti je zde jen výběr těch pasáží ČNSG, které jsou nějakým způsobem problematické. Zvolená metodologie není pouze deskriptivní (popisující status quo), ale i konstruktivní (zahrnující návrhy řešení).

2. KOMUNIKAČNÍ FUNKCE VĚTY A MODALITA

Komunikační funkci věty a modalitě je v ČNSG věnován především oddíl 2 (s. 33–122). V jeho první části se autor po obecné charakteristice komunikačních funkcí zabývá komunikační funkcí kontaktovou a zdvořilostní (např. oslovení, pozdrav a představení), sdělovací (oznámení v užším smyslu, slib, dovolení), tázací (otázka)⁸, apellovou (rada a doporučení, návrh aj.), specifickou (námitka, obava, podiv, obdiv atd.) a práci (přání). Následuje pasáž k formám a funkcím vět tázacích. Oddíl uzavírá výklad k morfologickému modu zaměřený na kondicionál, popř. konjunktiv a k jistotní modalitě (jistotní predikáty, modální částice a modální slova,⁹ modální slovesa, futurum), resp. zaměřený na komunikační funkci víceznačných modálních sloves (*mu- set, müssen, wollen, sollen*) a jejich absolutnímu užití (bez infinitivu). Výklad k modálním infinitivům, tj. konstrukcím *sein/haben + zu + infinitiv* (*Das Formular ist bis Oktober abzugeben / Man hat das Formular bis Oktober abzugeben.*)¹⁰, resp. příbuznému gerundivu (*das abzugebende Formular*) zde kupodivu nenajdeme. Rejstříky přitom neobsahují žádnou položku typu „modální infinitiv“, „gerundiv“, „*sein/haben + zu + infinitiv*“, „částice *zu*“ apod., podle které by bylo možné příslušnou pasáž, existuje-li, jednoduše vyhledat.¹¹

8 Vzhledem k pestrosti komunikačních funkcí otázek je tázacím větám v ČNSG věnována samostatná kapitola (s. 77nn.).

9 ČNSG terminologicky nerozlišuje mezi modálními částicemi a modálními slovy, když oba slovní druhy řadí k částicím. Praxe v gramatikách bývá různá, minimálně v případě němčiny tato diferenciací ale smysl má, protože slova typu *ja, doch* apod. (modální částice) se od slov jako *wahrscheinlich, leichtsinnigerweise* aj. (modální slova) přes existenci sporných případů a přechodových pásem sémanticky a pragmaticky liší. Modální slova jsou sémanticky pouze postojoyé operátory, pragmaticky komentáře, zatímco modální částice plní celou řadu různých dalších funkcí (podrobněji srov. Helbig — Helbig, 1993, s. 32). Ke korpusovému výzkumu modálních slov v němčině viz Duffner (2006), základní přehled k německým modálním částicím nověji srov. Müller (2014) či dnes již klasickou publikaci Helbig (1988), z kontrastivní perspektivy pak především Nekula (1996).

10 K německým modálním infinitivům viz např. Holl (2001).

11 Fenomémem čistě lexikální a slovtvorné modalit (srov. lexémy typu *möglichkeit* aj., resp. slovtvorné produkty jako *reparierbar/opravitelný* apod.) se tato studie nezabývá. K tomu z podobné (česko-norské) perspektivy Vondříčka (2014), resp. Vachková (2007) s důrazem na zpracování slovtvorby v německo-českém slovníku.

2.1 DRUHY KOMUNIKAČNÍCH FUNKCÍ A JEJICH JAZYKOVÝ VÝRAZ

2.1.1 POZDRAV

Tvrzení, že v Rakousku není pozdrav *Tschüs*¹² běžný (s. 40), vyžaduje upřesnění, resp. doplnění: *Tschüs* je výraz, který se ve skutečnosti běžně používá i v Rakousku, zdá se ale, že je potřeba počítat s věkovou diferenciací. Mladší generace, vstřícnější vůči tzv. „deutschlandismům“, tj. jazykovým prostředkům užívaným na území SRN, se mu nijak zvlášť nebrání (srov. de Cillia, 2015). Možná by bylo lepší příslušnou pasáž formulovat tak, že *Tschüs* je i v Rakousku obvyklým pozdravem, je zde ale vystaveno silnější konkurenci funkčně podobných jazykových prostředků, než se kterou se musí potýkat v jiných regionech německého jazykového území. Uvádí-li ČNSG, že *Tschüs* není v Rakousku obvyklé, budou uživatelé navíc patrně očekávat explicitní informaci, který pozdrav jeho funkci supluje. ČNSG jim tuto informaci ale bohužel nenabízí (konkurují mu *Servus*, *Pfiat dich* aj.).

Poučka, podle které „[p]ozdrav *Dobré/ý ráno* není příliš obvyklý a užívá se ho spíš jen příležitostně“ (s. 40), je příliš paušalizující a nejasná. Jedná se o zcela běžný pozdrav např. v hotelu u snídaně, ráno mezi kolegy na pracovišti apod. Stejně tak ani pozdrav *Dobré ráno, miláčku* (partneři ráno po probuzení) většině rodilých mluvčích nebude připadat nějak zvlášť neobvyklý či nepatřičný. I zde by tedy bylo potřeba výrazněji rozlišovat jednotlivé kontexty.

Taktéž vyjádření, že „[j]iný rozdíl mezi češtinou a němčinou je ten, že německé pozdravy *Auf Wiedersehen* a *Gute Nacht* bývají často zkracovány na pouhé *Wiedersehen* a *Nacht*“ (s. 41), není s ohledem na existenci zkrácených českých pozdravů *Nashle* a *Dobrou* zcela šťastné, protože i v jejich případě jde o jakýsi druh zkrácení, byť výsledek je strukturně jiný než v němčině.

Nešťastná je i formulace, že jihoněmecké a rakouské *Ciao* je analogické českému *Čau* (s. 41). Nejedná se o analogii ve smyslu úplné symetrie úzu, a to ze dvou důvodů: V češtině se *Čau* mnohem častěji než v němčině používá i jako pozdrav při setkání; českým výrazem na rozdíl od německého navíc nelze nikdy pozdravit osobu, s níž si vykáme: (prodávač v obchodě při loučení se zákazníkem) *Danke Ihnen, ciao!* / *Děkujeme, nashle!* / **Děkujeme, čau!*¹³

Výklady k pozdravům by bylo možné doplnit o komentáře k *Ahojda*, *Ahojky*, *Čauky*, *Čus*, *Nazdar*, resp. *Ahoi*, *Grüß dich*, *Hallochen*, *Hi*, *Ade*, *Tschüssi* aj., o nichž se ČNSG nezmiňuje.

2.1.2 DALŠÍ KOMUNIKAČNÍ FUNKCE VE VÝBĚRU

Tvrzení, podle kterého se v němčině v případě poděkování, jehož součástí jsou zájmena *dir* — *ti* a *vám* — *Ihnen*, závazně používá zájmenného podmětu (str. 42), není

12 V ČNSG se uvádí jen varianty *Tschüs* a *Tschüss* (bez komentáře k jejich případnému konkurenčnímu vztahu), existuje ale i *tschüs* a *tschüss* (srov. Duden online).

13 K příbuznému jevu oslovení, resp. zdvořilosti v česko-německém srovnání viz Ehlers — Kněřová (1997).

zcela pravdivé. Výpovědi typu *Danke dir!* (bez zájmenného podmětu) jsou relativně běžné.

Pasáže ke slovesu *wollen* ve výzvolných větách (s. 57n.) by šlo doplnit poznámkou o tomto slovesu jakožto prostředku pro vyjádření budoucího času (viz Helbig — Buscha, 2001, s. 120),¹⁴ a to tím spíše, že se zde nabízí i rozšíření možných ekvivalentů v češtině: Německému *Den ausgefüllten Antrag wollen Sie unterschreiben und an die Gemeindevverwaltung zurückschicken* neodpovídá jen *Vyplněnou žádost podepište a pošlete zpět na obecní úřad* (s. 58), ale i překlady s futurem, tj.: *Vyplněnou žádost podepíšete a pošlete zpět na obecní úřad*.

Výklad k participiu II ve významu výzvy (*Aufgepasst!/Tak, a teď pozor!/Teď všichni poslouchajte!* apod., s. 60n.) budí dojem, jako by participium II bylo v této funkci jakási germanistická *terra incognita*. Tak to ale úplně není. Na většinu otázek, které ČNSG prezentuje jako otevřené, dnes existují více či méně jednoznačné odpovědi: Imperativní participium II tvoří přednostně předponová slovesa (nejčastěji např. *aufpassen*, *aufwachen*, *hierbleiben*, *hereinspazieren* aj.). Tyto výzvy mají na rozdíl od významově blízkých infinitivů bez *zu* (*Nicht hinauslehnen! / Nevyklánějte se z okna!*) často explicitního adresáta jmenovaného v textu, resp. známého z dané komunikační situace (jde výlučně o 2. os. sg. a pl.), a lze zde tedy mluvit o funkci vokativní (srov. Heinold, 2012, s. 48nn.).¹⁵

Zavádějící je vyjádření ohledně německé konstrukce *laß uns* + infinitiv v tom smyslu, že „německé gramatiky o ní kupodivu zcela mlčí“ (s. 61). Zmínky o ní viz např. Hentschel — Weydt (2013, s. 112), Hoffmann (2013, s. 529), Wellmann (2008, s. 237). Nejasné také je, proč ČNSG tuto konstrukci uvádí s neplatným pravopisem *laß* (správně: *lass*) a proč se omezuje na tuto variantu, když existuje i *lassen Sie uns* + infinitiv (*Lassen Sie uns singen!*) a *lasst uns* + infinitiv (*Lasst uns singen!*), resp. i archaické *laßet uns* + infinitiv (*Laßet uns beten!*).¹⁶

Výklad k rozdílu mezi částicemi *nur* a *bloß* (s. 65) je zmatečný, když se ve výkladové části říká, že *nur* „vyjadřuje výzvu k tomu, aby se něco nestalo a varování před tím, aby se to stalo zároveň s hrozbou trestu, pokud se tak stane“. V komentáři k příkladové větě *Seht ihr nur diesen Film an!* — právě s tímto *nur* — je pak ale uveden pravý opak tohoto tvrzení: „máte to dovoleno, nebo: bude vám to prospěšné apod.“ Co z toho opravdu platí, musí uživatel tedy zjistit jinde. S jistou mírou zjednodušení lze kon-

14 Srov. též etymologickou příbuznost německého *wollen* a anglického *will* + infinitiv k vyjádření budoucího času (viz Duden. Das Herkunftswörterbuch, s. 933, a König — Gast, 2012, s. 110).

15 K imperativnímu participiu II viz též Aikhenvald (2010, s. 282), Fries (1983, s. 52n.) či Wellmann (2008, s. 118).

16 Ani tyto nepřesnosti však nic nemění na skutečnosti, že spíše marginální zohlednění sekundární literatury (srov. mimořádně strohý seznam literatury, s. 899) samo o sobě není nutně závažnou koncepční vadou ČNSG. Zároveň je ale zřejmé, že v rámci metodologického přístupu, jenž vychází téměř exkluzivně z empirie, musejí být jednotlivé analýzy provedeny mimořádně pečlivě. V ČNSG se tak ne vždy stalo, nabízí se však otázka, zda je taková pečlivost vůbec v silách jednoho jediného autora. Z této perspektivy se pak nakonec tedy přeci jen zdá, že reflexe sekundární literatury měla být v ČNSG za daných okolností větší.

statovat, že platí informace ve výkladové části (srov. Helbig, 1988, s. 102n. a 189n., tam také další podrobnosti).

Snad a *vielleicht* ve větě *Das hat vielleicht gegossen! a Ono snad přšlo!* (s. 71) nejsou funkčně odpovídající. Oba výrazy sice vyjadřují podiv, německý ale nad intenzitou deště, český nad tím, že vůbec přšlo.

České promluvy typu *Když on mě provokoval* (v reakci na *Měl jste se kontrolovat*, s. 72) by bylo možné nazvat přiléhavěji než „omluva“. Nejde zde o všeobecný význam omluvy někomu (*Promiň!*), ale o sebeobhajobu, odmítnutí výčitky a zdůvodnění tohoto odmítnutí, jakousi „protivýčitku“. Rozdíl mezi těmito komunikačními funkcemi je velký, bylo by vhodné ho tedy podchytit i terminologicky.

Výklad k větám přacím (s. 73nn.) je zkrácený v tom, že zamlčuje podstatný rozdíl mezi němčinou a češtinou: Německý konjunktiv plusquamperfekta je v případech přání vztahujícího se k minulosti bezpříznakový a obligatorní: *Wenn ich sie damals doch nur geheiratet hätte!* / **Wenn ich sie damals doch nur heiraten würde!* Kondicionál minulý v ekvivalentních českých větách (*Kéž bych si ji tehdy byl (býval) vzal za ženu!*) je pouze fakultativní a příznakový (zastaralý), resp. omezený na psanou češtinu, převážně beletrii (viz Cvrček et al., 2010, s. 242). Čeština zde dnes běžně vystačí s jednou formou pro přání vztahovaná k přítomnosti/budoucnosti i minulosti, která je bezkontextově často víceznačná: *Kéž bych si ji vzal za ženu!* (v minulosti, nebo teď/v budoucnosti).

2.2 MORFOLOGICKÝ MODUS A VĚTNÁ MODALITA

2.2.1 MODUS

Německým ekvivalentem českého kondicionálu minulého není jen složený tvar typu *wäre gekommen* (s. 98), ale řidčeji též *würde gekommen sein*, tj. struktura *würde* + infinitiv II (srov. Helbig — Buscha, 2001, s. 172), jež ještě více harmonizuje s tendencí dnešní němčiny k výrazněji analytické stavbě.¹⁷

Neúplný je výklad k užití konjunktivu plusquamperfekta ve funkci výčitky (s. 100). Při poukázání „na to, co by bývalo bylo nebo nebylo vhodné, žádoucí či nutné učinit“ (ibid.) se v němčině nepoužívá jen modálních sloves *sollen*, *müssen* a *dürfen*, ale i *können*, které ve výčtu sloves chybí, i když v příkladových větách figuruje. Uživatel by si také zasloužil explicitní komentář k intenzitě výčitky, která je u jednotlivých sloves různá a která se mění i v závislosti na užití negace, např.:

- (a) *müssen* vs. *können*: *Du hättest mich anrufen müssen* / *Rozhodně jsi mi měl zavolat* (silná výčitka) vs.
Du hättest mich anrufen können / *Mohl jsi mi zavolat* (slabá výčitka),
 (b) *dürfen* vs. *nicht dürfen*: *Du hättest es ihm sagen dürfen* / *Mohla jsi mu to říct* (slabá výčitka) vs.
Du hättest es ihm nicht sagen dürfen / *Rozhodně jsi mu to neměla říkat* (silná výčitka).

¹⁷ Jeden z nejnovějších příspěvků k perifrázi s *würde* v kontextu sociolingvistiky a gramatikalizace viz Brooks (2015).

Namísto by byla zmínka o konjunktivu plusquamperfekta jakožto implicitní negaci, což by uživateli pomohlo uvědomit si, že fakticita je v případě těchto výpovědí v obou jazycích daná: *Měl jsi mi to říct*, tj. význam *Neřekl jsi mi to + [VÝČITKA]*.

Tvrzení, že „[p]ři reprodukci přímé řeči není v dnešní němčině, zejména v běžné řeči hovorové, užití konjunktivu závazné“ (s. 104), je v zásadě adekvátní, přesto by mnohovrstevný konkurenční vztah indikativu, konjunktivu I a konjunktivu II potřeboval podrobnější výklad, tím spíše, že „[ž]ádná jiná oblast německé gramatiky nebyla vystavena tak silným snahám o kultivaci jazyka jako konjunktiv“ (Eisenberg, 1986, s. 125, přel. M. Š.).¹⁸ Mějme též na paměti, že v případě reprodukce přímé řeči nejde jen o konkurenci indikativu a konjunktivu, jak ČNSG sugeruje, ale rovnou o tři konkurenční konfigurace (indikativ vs. konjunktiv I, indikativ vs. konjunktiv II a konjunktiv I vs. konjunktiv II), podléhající relativně složitým regularitám nejen formálním, ale i stylistickým, resp. textově druhovým, které nelze odbýt strohým odkazem na hovorový jazyk a které můžeme kondenzovaně shrnout takto: Pro diskurs veřejné komunikace (zvláště pro hromadné sdělovací prostředky, např. zpravodajství), popř. pro odborné texty je typické užití konjunktivu I. Pro diskurs neveřejné, neformální komunikace je charakterističtější užití indikativu a konjunktivu II.¹⁹ Mezi konjunktivem I a konjunktivem II patrně neexistuje žádný rozdíl v tom smyslu, že by konjunktiv II vyjadřoval vyšší míru skepse, pochybnosti ohledně fakticity děje vyjádřeného v přímé řeči (srov. Zifonun — Hoffmann — Strecker et al., 1997, s. 1774n., a Fabricius-Hansen, 1997, s. 30). Indikativ může být oproti konjunktivu I a konjunktivu II temporálně dvojznačný, např.:

- (a) *Wolfgang sagte, dass alle da waren / Wolfgang říkal, že tam všichni jsou nebo Wolfgang říkal, že tam všichni byli* (přítomnost nebo minulost)²⁰
- (b) *Wolfgang sagte, dass alle da seien / Wolfgang sagte, dass alle da wären / Wolfgang říkal, že tam všichni jsou* (jen přítomnost)
- (c) *Wolfgang sagte, dass alle da gewesen seien / Wolfgang sagte, dass alle da gewesen wären / Wolfgang říkal, že tam všichni byli* (jen minulost) (srov. Fabricius-Hansen, 1997, s. 29, a Thieroff, 1992, s. 230nn.).

Uživatelé by zde možná ocenili komentář k modálnímu slovesu *sollen*, jež někdy může plnit funkci reprodukce přímé řeči, a konjunktivům tak konkurovat: *Peter sagt, dass Anna krank sein soll* ve významu „*Anna ist krank*“, *sagt Peter* (viz Letnes, 1997, s. 124nn.).

18 Přehled vývoje názorů na tuto problematiku v rámci německé lingvistiky podává Koutová (2011).

19 Konjunktiv I tak patří ke konceptuální psanosti, resp. „řeči na dálku“, konjunktiv II a indikativ ke konceptuální mluvenosti, resp. „řeči na blízko“ (k oběma konceptům a terminologii viz Koch — Oesterreicher, 1985; nejnověji pak Koch — Oesterreicher, 2007).

20 Tomuto i jiným aspektům indikativu v nepřímé řeči v němčině se věnuje Solfeld (2012).

2.2.2 MODÁLNÍ SLOVA/ČÁSTICE

Ve výčtu německých modálních slov vyjadřujících jistotní modalitu (s. 110nn.) překvapivě chybí *wohl* (*Er wird sie wohl nicht gesehen haben*). Z toho asi pak pramení i ne zcela pochopitelné tvrzení, že české *nejspíš* nemá v němčině lexikální ekvivalent (s. 110). *Wohl*, *wahrscheinlich* nebo třeba i *am ehesten* nelze považovat za lexikální ekvivalenty českého *nejspíš*? Proč?

Výklad konkurenčního vztahu českých modálních slov *asi*, *snad* a *možná* (s. 110n.) je příliš zjednodušený. *Snad* nevyjadřuje jenom pravděpodobnost, která je pro mluvčího žádoucí, resp. naději mluvčího, že to co si přeje, platí nebo se splní, srov. věty typu *Je nemocný, snad dokonce i vážně* (*Slovník spisovné češtiny*, adaptováno), kde se nejedná ani o vyjádření naděje, ani žádné pro mluvčího žádoucí skutečnosti. Z tohoto důvodu je problematické i omezení na ekvivalent *hoffentlich* (českému *snad* odpovídá ještě minimálně *vielleicht*).

Záslužnou pasáž o kookurenci pravděpodobnostních výrazů (s. 112) by bylo vhodné přeformulovat v tom smyslu, že se tyto lexikální jednotky kombinují nikoli jen „pro zesílení účinku sdělení“, ale obecně pro vyjádření jeho různých nuancí: Větu *V Čechách asi určitě zůstaneme* lze chápat i jako oslabení (nikoli zesílení) sdělení *V Čechách určitě zůstaneme*. Publikace typu ČNSG by měla ideálně nabídnout i základní přehled těchto kookurencí včetně jejich interpretace a nespokojit se s obecným tvrzením, že se jedná o „různé subjektivizace sdělení, která je v přirozených jazycích dosti běžným jevem“ (ibid.). Také je pravda, že se německé modální slovo *vielleicht* obvykle ve spojení s *bestimmt*, *sicher* a *sicherlich* nevyskytuje, např. kombinace *wohl bestimmt* ale zcela neobvyklá není.²¹

2.2.3 MODÁLNÍ SLOVESA

Zpracování jistotní modality by dále bylo možné optimalizovat např. tím, že by se v kapitole o modálních slovesech jednoznačně diferencovalo mezi modalitou subjektivně epistemickou a objektivně epistemickou.²² Subjektivně epistemická modalita vyjadřuje domněnku, přičemž modální slovesa lze v tomto užití parafrázovat — a do češtiny přeložit — modálními slovy: *Er muss sie sehr geliebt haben / Er hat sie bestimmt sehr geliebt / Musel ji velmi milovat / Určitě ji velmi miloval*. Objektivně epistemická modalita naopak vyjadřuje nikoli domněnku, ale tvrzení, přičemž parafráze, resp. překlady modálními slovy zpravidla možné nejsou: *Er muss sie sehr geliebt haben / Musel*

²¹ Pro spojení *wohl bestimmt* najdeme na Google.de cca 23.500 dokladů (17. 01. 2017). Ne všechny doklady jsou ale samozřejmě relevantní. V korpusu DeReKo (<https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web/>) je pro toto spojení 68 dokladů, z toho relevantních 39 (*W* — Archiv der geschriebenen Sprache, *W* — öffentlich, *wohl* /+w1 *bestimmt*).

²² Tato diferenciacie je naznačená na s. 106 v obecném úvodu k jistotní modalitě: „Zásadně je třeba odlišit případy, kdy *M* (mluvčí, *M. Š.*), sděluje něco, co ví nebo o čem je přesvědčen, že to ví, protože jde o fakt, který „zažil“, který přijal svými smysly, od těch případů, kdy *M* vyslovuje pouhou domněnku o existenci faktu (události, stavu apod.)“. V kapitole o modálních slovesech ale pak už takto explicitně aplikovaná a podrobněji rozvedená není.

ji velmi milovat / **Er hat sie bestimmt sehr geliebt* / **Určitě ji velmi miloval*.²³ V psaném jazyce jsou oba typy modality rozlišitelné pouze na základě kontextu (formálně splývají), v mluveném pomůže přízvuk, resp. větná intonace: Pokud věta neobsahuje negaci, bývá v případě objektivně epistemické modality silněji přízvukováno modální sloveso, ve větách záporných bývá pod přízvukem negační slovo.²⁴ Nerozlišují-li kódexy mezi těmito dvěma druhy epistemické modality, nemohou svým uživatelům být spolehlivým nástrojem k pochopení, popř. překladu některých textů. Např. v následující ukázce by větu *der kann uns doch gar nicht gesehen haben* pomocí modálního slova přeložit nešlo (**možná nás neviděli*). Překlad ve smyslu domněnky, resp. subjektivně epistemické modality by byl v rozporu s komunikačním záměrem mluvčího, jehož cílem je přesvědčit o svém stanovisku partnera v komunikaci. Na základě formulace pouhé domněnky by toho jen stěží docílil, výpověď tudíž musí formulovat jako tvrzení, čemuž pak nutně odpovídá i překlad:

- (a) (...) *höre ich murmeln. Kapores — das muß Dorian sein. Ich spitze die Ohren: Kein „Witschiwitsch“. „Die haben jetzt Ausscheiden mit Dienst“, murmelt der Alte. Und dann: „Der hat uns doch nicht gesehen, **der kann uns doch gar nicht gesehen haben**.“ Der Ehrenrundenfahrer ist für den Alten abgetan. Kein Geräusch mehr. Also erledigt. Seine Gedanken kreisen wieder um das Flugzeug. „... kann er nicht. Ganz ausgeschlossen bei der Dunkelheit und den Wolken! Der war viel zu plötzlich da. (...)“²⁵*
- (b) (...) *kocábka chce jenom oblafnout? „Je to v cajku,“ zabručí někdo. Bude to určitě Dorian. Napínám sluch: vičivičiviči se neozývá. „Maj ted střídání stráží,“ zamumlá starej. A potom: „Určitě nás neviděli, **ani nás vidět nemohli**.“ Lod', která nad námi opisovala čestná kolečka, už starýho nezajímá. Zvuky nejsou slyšet. Tím je to vyřízené. Velitelovy myšlenky krouží zase kolem onoho letadla (...)“²⁶*

U pravděpodobnostně užitého slovesa *müssen* chybí zmínka, že může stát i v konjunktivu préterita (*Das muss/müsste ein Irrtum sein*), který mírně zvyšuje nejistotu, s níž se mluvčí, popř. pisatel k danému obsahu vyjadřuje. U slovesa *dürfen* by měla být poznámka, že u něj je v tomto užití konjunktiv préterita jedinou možnou formou. O slovesech *können* a *mögen*, která taktéž vyjadřují jistotní modalitu, se ČNSG v této pasáži nezmiňuje vůbec.²⁷

23 Parafraze modálním slovem (*bestimmt*), popř. překlad *Určitě ji miloval* by snad v některých případech byl možný, ovšem pouze v (mediálně) mluveném jazyce, a to za předpokladu, že by *bestimmt*, resp. *určitě* bylo pod silným přízvukem.

24 K distinkci subjektivně epistemické a objektivně epistemické modality viz Öhlschläger (1989, s. 183nn.)

25 Buchheim, L.-G. (1973): *Das Boot*, München: Piper Verlag (InterCorp, Český národní korpus, <https://www.korpus.cz/>, 17. 01. 2017).

26 Buchheim, L.-G. (1991): *Ponorka*, Praha. Naše vojsko, přel. Ivan Hrbek (InterCorp, Český národní korpus, <https://www.korpus.cz/>, 17. 01. 2017).

27 Stručné komentáře k *mögen* najdeme pouze v kapitole věnované jistotním predikátům (*Mag sein, dass...*, viz s. 107). Netriviální otázka vymezení skupiny modálních sloves je v této studii záměrně ponechána zcela stranou; mj. i k této problematice srov. Helbig

Velmi problematická je v souvislosti s jistotně užívanými modálními slovesy tato formulace: „Hovoří-li se o minulosti, lze v němčině užít buď préterita *musste/mussten* s jednoduchým infinitivem, anebo přítomného tvaru *muss/musst/müssen* se složeným tvarem infinitivu minulého. Druhý způsob je patrně častější (...) *Das müsst ein Irrtum sein* (...). (Spiegel)“ (s. 113). Problém je, že o frekvenci zde primárně nejde. *Das müsst ein Irrtum sein* a *Das muss ein Irrtum gewesen sein* jsou ve standardní němčině dvě různé konstrukce, které vyjadřují každá něco jiného, a konkurují si jen v neformálním, nereflektovaném stylu. Místo formulace „hovoří-li se o minulosti“ by bylo vhodnější operovat s pojmy předčasnost a souběh:

- (a) *Das muss ein Irrtum gewesen sein* vyjadřuje domněnku v okamžiku promluvy o ději, který proběhl na časové ose před tímto okamžikem. Předčasnost je formálně vyjádřena pomocí infinitivu II.
- (b) *Das müsst ein Irrtum sein* ve standardní němčině vyjadřuje domněnku, která je v okamžiku promluvy situována do minulosti (je předčasná vůči okamžiku promluvy) a vztahuje se na děj, který je souběžný ve vztahu k okamžiku domněnky a stejně jako okamžik domněnky předčasný ve vztahu k okamžiku promluvy. Souběh okamžiku domněnky a děje samotného vyjadřuje infinitiv I (srov. Helbig — Buscha, 2001, s. 122). V případě kultivované němčiny je tato konstrukce typická pro kontexty tzv. polopřímé řeči („erlebe Rede“, srov. Zifonun — Hoffmann — Strecker et al., 1997, s. 1269), přičemž o její noremnosti ve významu věty (a) můžeme přinejmenším pochybovat: Předčasnost nelze formálně vyjadřovat primárně pomocí tvaru modálního slovesa (préteritum *musste*), ale pomocí infinitivu II (*gewesen sein*) v opozici k infinitivu I (*sein*).²⁸

U slovesa *müssen/muset* se nesprávně uvádí, že význam možnostní existuje pouze v češtině (s. 117), ačkoli v uvedených dokladech je i německá věta *Der Zenit muss noch nicht erreicht sein*, a to s německým slovesem *müssen* právě v tomto významu.

Konstatuje-li se u náležitostního významu sloves *müssen* a *dürfen*, že *nicht dürfen* konkuruje s *nicht sollen* s mírným významovým rozdílem (*Solche Fehler dürften Sie nicht mehr machen /Solche Fehler sollten Sie nicht mehr machen*, s. 118), bude uživatel patrně očekávat jasnou informaci, v čem konkrétně tento rozdíl spočívá. Ta zde opět chybí. *Nicht dürfen* se vyznačuje větší intenzitou, naléhavostí, větším důrazem než *nicht sollen*. *Dürfen* bez negace vyjadřuje dovození, oprávnění, jehož negací vzniká (striktní) zákaz. Pro *sollen* toto neplatí. *Sollen* s negací i bez ní znamená (pouze) povinnost.

(1995). Konkurencí jednotlivých pravděpodobnostně užitých modálních sloves se nověji zabývá např. Diewald (2013, s. 93n.).

²⁸ Podobné výtky lze mít i k jiným kontrastivním popisům modalit. Vysvětluje-li Masařík (1992a) jistotní modalitu ve větách bez agentu pouze pomocí periferního *Irgendwo müsst es regnen* (Masařík, 1992a, s. 212), pak je samozřejmě politováníhodné, že jako příklad nebyla zvolena spíše standardní konstrukce *Irgendwo muss es geregnet haben*, nebo alespoň doplněna poznámka o souvislosti mezi préteritální formou epistemicky užitého modálního slovesa (*musste*) a polopřímou řečí.

Výklad o komunikační funkci nedůvěry v pravděpodobnost cizího tvrzení u slovesa *wollen* (s. 118) je nepřesný hned v několika bodech. Sloveso *wollen* se v tomto užití samozřejmě nepojí jen s infinitivem II, jak ČNSG sugeruje, ale i s infinitivem I: *Er will wissen, dass... / Tvrdí, že ví, že...* Taktéž se nejedná jen tak o „něčí tvrzení“, ale zcela konkrétně jde o tvrzení syntaktického subjektu věty o sobě samém na rozdíl od tvrzení nějaké ještě jiné třetí osoby. Tento rozdíl je přitom zcela zásadní především proto, že ho v němčině vyjadřují dvě různá modální slovesa, která nelze volně zaměňovat, byť obě mají význam cizího tvrzení:

- (a) *Er will das nicht gesehen haben / Údajně to neviděl / Tvrdí, že to neviděl / Říká, že to neviděl.*
- (b) *Er soll das nicht gesehen haben / Údajně to neviděl / Tvrdí se, že to neviděl / Říká se, že to neviděl.*

Omezení na ekvivalenty *prý/údajně* zde není optimální především proto, že ty samy o sobě nejsou schopny tento rozdíl mezi *wollen* a *sollen* vyjádřit. U *wollen* by tedy měla být jako ekvivalentní konstrukce doplněna i spojení typu *Říká, že... /Tvrdí, že... /Uvádí, že... apod.*

Ve výkladu slovesa *sollen* ve významu cizího mínění (opět s chybným omezením na infinitiv II, srov. s. 121) najdeme zajímavou poznámku, že v češtině sloveso *mít* v tomto významu (věty typu *Při odchodu měl údajně napadnout hosty restaurace*) „nelze doporučovat“, a to s odkazem na „nefunkční zdvojení prostředku téhož významu“, kdy konstrukce *měl* + infinitiv vyjadřuje v podstatě totéž co *údajně*, a tudíž nemá smysl užívat oba jazykové prostředky v jedné větě zároveň. Následuje apel ve prospěch spojení *údajně* + sloveso (místo *mít* + *údajně* + infinitiv) v tom smyslu, že „lze apelovat na všechny, jimž záleží na respektování společenských norem a jisté úrovně kultury, aby se drželi většinového úzu, který je v tomto případě náležitější“ (s. 121). S tím lze asi i souhlasit, zároveň ale platí, že jistá redundance je v jazyce běžná (někdy snad i užitečná)²⁹ a netřeba ji hodnotit negativně. Taktéž je nápadné, že v případě mnoha jiných jevů ČNSG takto puristická není, srov. např. *Das musste ein Irrtum sein* výše nebo velmi liberální stanoviska týkající se užívání korelátů (viz s. 740).

Poznámky k slovesu *sollen* jakožto uvozovacímu výrazu přípustkově-podmínkového souvětí (s. 122) jsou nekompletní, když neobsahují zmínku o formálním omezení na výskyt v konjunktivu préterita: *Sollte ich krank werden, dann... / *Soll ich krank werden, dann...* V kapitole o souvětí, na kterou se v příslušné pasáži odkazuje, se pak uvádí, že *sollen* stojí v tomto užití v préteritu (viz s. 799), aniž by se uživatel dozvěděl, že jde o konjunktiv préterita, nikoli o indikativ. Na s. 122 též zaráží chybějící poznámka o alternativním užití se spojkou *wenn/falls*: *Sollte ich krank werden, dann... / Wenn ich krank werden sollte, dann... / Falls ich krank werden sollte, dann...* Výklad by byl uživatelsky přívětivější, kdyby se nespokojil s konstatováním, že se *sollen* v tomto užití překládá pomocí přípustkově-podmínkových spojek (obvykle *kdyby*), ale kdyby zde tyto spojky byly rovnou všechny explicitně uvedeny.

²⁹ K jazykové redundanci a jejímu pozitivnímu vlivu na zapamatování sdělované informace v kontextu zpravodajství viz Brosius (1995, s. 54), tam také další odkazy na literaturu.

Výklad ke slovesům *sollen* a *wollen* by vzhledem k cílové skupině ČNSG (srov. pozn. 6) bylo možná užitečné doplnit o komentáře k nestandardním, ale doložitelným formám konjunktivu préterita *söllte* a *wöllte*, srov. např.: *Die Äste zweier hoch gewachsener Tannen schlagen über ihm zusammen, als wöllten sie ihn vor den Blicken Vorübergehender verbergen.*³⁰ Ty jsou zajímavé tím, že se zpravidla vyskytují v textech, pro něž je charakteristická nikoli ležérnost výrazu jako u většiny nestandardních jazykových prostředků, ale naopak snaha o pečlivý jazykový výraz (viz Thurmair, 2016, s. 125). *Söllte* a *wöllte* tak snad lze chápat jako jakési hyperkorektismy typu *des Autoren* místo standardního *des Autors*.³¹

3. ZÁVĚREM

Význam komunikační funkce věty a modality lze sotva přecenit. Nároky na jejich zpracování v kodexech proto mohou být nemalé. V ČNSG jsou tyto jevy zachyceny relativně dobře, ale ne optimálně. Je zřejmé, že autoři gramatik nemohou jazyk popsat v celé jeho bohatosti. Stejně jako v případě slovníků, ani výběry v gramatikách by ovšem neměly být náhodné.³² Právě takovým dojmem ale některé kapitoly v ČNSG působí. Nejedna pasáž postrádá i zcela zásadní informace, nad jejichž absencí přitom nelze jednoduše mávnout rukou s odkazem na skutečnost, že ČNSG přednostně zpracovává „jevy v jiných gramatikách buď vůbec neobsažené, nebo zmíněné spíš jen okrajově a značně neúplně“ (s. 13). Výklad je navíc obsahově místy příliš zploštělý (řidčeji i chybný) a občas by potřeboval výraznější úpravy z hlediska čistě didaktického, resp. uživatelského.

Konstruktivní kritika vyjádřená v této stati však samozřejmě nic nemění na tom, že jako celek je ČNSG obdivuhodným dílem, k němuž v oblasti česko-německého srovnání aktuálně neexistuje žádná alternativa, která by s ním snesla vážně míněné srovnání.

LITERATURA³³

(A) SLOVNÍKY A GRAMATIKY

BENEŠ, E. (1962): *Základní mluvnice němčiny*. Praha: SPN.

CVRČEK, V. et al. (2010): *Mluvnice současné češtiny 1. Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum.

³⁰ www.mechterstaedt.de/?page_id=152 (Google, 17. 01. 2017)

³¹ Ke slabému skloňování substantiv na -or srov. např. Eisenberg (2001, s. 202n.), Dovalil (2006, s. 91 aj.), Duden-Grammatik (2009, s. 214).

³² „Desatero slovníkářovo“ Františka Čermáka (viz Čermák, 1995, s. 246n.) by po drobných úpravách dobře posloužilo i jako „desatero gramatikářovo“. V této souvislosti si připomeneme především „příkázání“ (2) a (9): „(2) Žádný slovník není úplný, jde vždy o výběr. Ten však nesmí být ledajaký. (...) (9) Slovník je přítel, a ne učeně odpudivý povýšenec či podvodník: přes velkou sumu vloženého umu a znalostí musí vycházet vstřícně, a ne mást či jen rozmarně napovídat, nakusovat“ (ibid.).

³³ Všechny internetové adresy byly zkontrolovány k 17. 01. 2017.

- Duden-Grammatik (2009). 8. Aufl. Mannheim — Wien — Zürich: Dudenverlag.
- Duden. Das Herkunftswörterbuch (2007). 4. Aufl. Mannheim — Leipzig — Wien — Zürich: Dudenverlag.
- Duden online, Bibliographisches Institut GmbH, 2016. (dostupné na <http://www.duden.de/>)
- EISENBERG, P. (1986): *Grundriss der deutschen Grammatik*. Stuttgart: Metzler.
- FILÍPEČ, J. — DANEŠ, F. et al. (2009): *Slovník spisovné češtiny*. Praha: Academia. (dostupné na <http://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/>)
- HELBIG, G. (1988): *Lexikon deutscher Partikeln*. Leipzig: Enzyklopädie Verlag.
- HELBIG, G. — HELBIG, A. (1993): *Lexikon deutscher Modalwörter*. 2. Aufl. Leipzig et al.: Langenscheidt.
- HELBIG, G. — BUSCHA, J. (2001): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin et al.: Langenscheidt.
- HENTSCHEL, E. — WEYDT, H. (2013): *Handbuch der deutschen Grammatik*. 4. Aufl. Berlin — Boston: de Gruyter.
- HOFFMANN, L. (2013): *Deutsche Grammatik. Grundlagen für Lehrerausbildung, Schule, Deutsch als Zweitsprache und Deutsch Fremdsprache*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- POVEJŠIL, J. (1987): *Mluvnice současné němčiny*. Praha: Academia.
- ŠTÍCHA, F. (2015): *Česko-německá srovnávací gramatika*. 2. vyd. Praha: Academia.
- WELLMANN, H. (2008): *Deutsche Grammatik. Laut. Wort. Satz. Text*. Heidelberg: Winter.
- ZIFONUN, G. — HOFFMANN, L. — STRECKER, B. et al. (1997): *Grammatik der deutschen Sprache*. 3 Bände, Berlin — New York: Walter de Gruyter.

(B) OSTATNÍ

- AIKHENVALD, A. (2010): *Imperatives and Commands*. Oxford — New York: Oxford University Press.
- BÍLKOVÁ, J. — KOLÁŘOVÁ, I. (2007): Srovnání českých a německých jazykových prostředků v publikaci Františka Štíchy. *Naše řeč*, 90, 1, s. 44–47.
- BROOKS, T. (2015): „Diese bedingungslose Liebe zu den Sprachfehlern...“ — Sprachgeografische Betrachtungen zur *würde*-Umschreibung am Beispiel Robert Musil. In: A. N. LENZ — M. M. GLAUNINGER (eds.), *Standarddeutsch im 21. Jahrhundert*. Göttingen: Vienna University Press — V&R unipress, s. 237–250.
- BROSÍUS, H.-B. (1995): *Alltagsrationalität in der Nachrichtenrezeption. Ein Modell zur Wahrnehmung und Verarbeitung von Nachrichteninhalten*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.
- DE CILLIA, R. (2015): Přednáška *Generationspezifischer Sprachgebrauch in der österreichischen Varietät des Deutschen*. XIII. Kongress der Internationalen Vereinigung für Germanistik (IVG), Shanghai, 23. 08. 2015 — 31. 08. 2015. (dostupné na http://oesterreichisches-deutsch.bildungssprache.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_oesterr_dt_unterrichtssprache/de_Cillia_altersspezif._Sprachgebrauch_Version_29_08_15.pdf)
- ČERMÁK, F. (1995): Překladová lexikografie. In: F. ČERMÁK — R. BLATNÁ (eds.): *Manuál lexikografie*. Jinočany: H & H, s. 230–248.
- DIEWALD, G. (2013): Modus und Modalverben — Kategorisierungsoptionen im grammatischen Kernbereich der Modalität. In: W. ABRAHAM — E. LEISS (eds.), *Funktionen von Modalität*. Berlin — Boston: Walter de Gruyter, s. 77–109.
- DOVALIL, V. (2006): *Sprachnormenwandel im geschriebenen Deutsch an der Schwelle zum 21. Jahrhundert. Die Entwicklung in ausgesuchten Bereichen der Grammatik*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.
- DUFFNER, R. (2006): Satzadverbien — korpusbasiert. *Linguistik online*, 28, 3. (dostupné na <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/615/1058>)
- EHLERS, K.-H. — KNĚŽOVÁ, M. (1997): Tschechisch förmlich, unverschämt deutsch? Arbeitsbericht zu einer kontrastiven

OPEN ACCESS

- Untersuchung des Anredeverhaltens. In: S. HÖHNE — M. NEKULA (eds.), *Sprache, Wirtschaft, Kultur. Deutsche und Tschechen in Interaktion*. München: Judicium Verlag, s. 189–214.
- EISENBERG, P. (2001): Die grammatische Integration von Fremdwörtern. Was fängt das Deutsche mit seinen Latinismen und Anglizismen an? In: G. STICKEL (ed.): *Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz (IDS-Jahrbuch)*. Berlin — New York: de Gruyter, s. 183–209.
- FABRICIUS-HANSEN, C. (1997): Der Konjunktiv als Problem des Deutschen als Fremdsprache. In: F. DEBUS — O. LEIRBUKT (eds.), *Studien zu Deutsch als Fremdsprache III. Aspekte der Modalität im Deutschen — auch in kontrastiver Sicht (Germanistische Linguistik 136)*. Hildesheim: Olms, s. 13–36.
- FRIES, N. (1983): *Studien zum frei verwendeten Infinitiv und zu verwandten Erscheinungen*. Tübingen: Narr.
- HEINOLD, S. (2012): *Gut durchlesen! — Der deutsche Imperativ und seine funktionalen Synonyme. Ein Vergleich mit dem Finnischen. Deutsche Sprache* 40, 1, s. 32–56.
- HELBIG, G. (1995): Kontroversen über die deutschen Modalverben. *Deutsch als Fremdsprache*, 32, 2, s. 206–214.
- HOLL, D. (2001): Was ist modal an Modalen Infinitiven? In: R. MÜLLER — M. REIS (eds.), *Modalität und Modalverben im Deutschen (Linguistische Berichte, Bd. 9, Sonderheft)*. Buske Verlag: Hamburg, s. 217–238.
- JAKOBSON, R. (1995): *Lingvistika a poetika*. In: *Poetická funkce*. Jinočany: H & H, s. 74–105.
- KOCH, P. — OESTERREICHER, W. (1985): *Sprache der Nähe — Sprache der Distanz. Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. Romanistisches Jahrbuch*, 36, s. 15–43.
- KOCH, P. — Oesterreicher, W. (2007): *Schriftlichkeit und kommunikative Distanz. Zeitschrift für germanistische Linguistik*, 35, 3, s. 346–375.
- KÖLLER, W. (1995): Modalität als sprachliches Grundphänomen. *Der Deutschunterricht*, 47, 4, s. 37–50.
- KÖNIG, E. — GAST, V. (2012): *Understanding English-German contrasts*. Berlin: Erich Schmidt.
- KOUTOVÁ, M. (2011): Konjunktiv v nepřímé řeči v němčině: Vývoj názorů v německé lingvistice. *Časopis pro moderní filologii*, 93, 2, s. 81–94.
- LETNES, O. (1997): *Sollen als Indikator für Redewiedergabe*. In: F. DEBUS — O. LEIRBUKT (eds.), *Studien zu Deutsch als Fremdsprache III. Aspekte der Modalität im Deutschen — auch in kontrastiver Sicht (Germanistische Linguistik 136)*. Hildesheim: Olms, s. 119–134.
- MASAŘÍK, Z. (1980): Zum Ausdruck der voluntativen Modalität im Deutschen in diachroner Sicht mit einigen Aspekten der Konfrontation mit dem Tschechischen. *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, II, s. 29–45.
- MASAŘÍK, Z. (1992a): Die Ausdrucksmittel der Modalität im Deutschen im Deutschen und Tschechischen aus konfrontativer Sicht. In: *DAAD Dokumentation & Materialien. Germanistentreffen Bundesrepublik Deutschland — ČSFR. Dokumentation der Tagungsbeiträge*. DAAD. Bonn: Papyrus, s. 205–215.
- MASAŘÍK, Z. (1992b): Zur Partikellexikographie aus konfrontativer Sicht. *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, VIII, s. 35–42.
- MÜLLER, S. (2014): *Modalpartikeln*. Heidelberg: Winter.
- NEKULA, M. (1994): *Mal* und seine funktionalen Äquivalente im Tschechischen (Ein Beitrag zur Aspektualität). *Acta Universitatis Carolinae — Germanistica Pragensia*, XII, s. 99–108.
- NEKULA, M. (1996): *System der Partikeln im Deutschen und Tschechischen. Unter besonderer Berücksichtigung der Abtönungspartikeln*. Tübingen: Niemeyer.
- NEKULA, M. (2003): (recenze) František Štícha: *Česko-německá srovnávací gramatika*. In: *Brücken 2003*, DAAD. Bonn, s. 362–365.

- NEKULA, M. — ŠICHOVÁ, K. — VALDROVÁ, J. (eds.) (2013): *Bilingualer Sprachvergleich und Typologie: Deutsch — Tschechisch*. Tübingen: Julius Groos.
- ÖHLSCHLÄGER, G. (1989): *Zur Syntax und Semantik der Modalverben im Deutschen*. Tübingen: Max Niemeyer.
- PALMER, F. R. (1986): *Mood and Modality*. Cambridge University Press: Cambridge.
- RINAS, K. (2005): (recenze) František Štícha: *Česko-německá srovnávací gramatika. Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, *IX*, s. 227–231.
- RINAS, K. (2006): Abtönungspartikeln, das Mittelfeld und die Wackernagelposition. In: *Brücken 2006*. DAAD. Bonn, s. 331–339.
- RINAS, K. (2010): Partikeln als semantische Mumien: Zur Bedeutung von *wohl*, *vielleicht* und *snad* in Ausrufesätzen. *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis*, *6*, s. 113–128.
- SOLFELD, K. (2012): Indikativ in deutscher indirekter Rede — die Perspektive des Fremdsprachenunterrichts. *Deutsch als Fremdsprache*, *42*, *4*, s. 209–2017.
- SPĚVÁKOVÁ, D. (1992): Zu einigen Übersetzungsmöglichkeiten der deutschen Abtönungspartikeln ins Tschechische. *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*, *VIII*, s. 43–51.
- ŠEMELÍK, M. — KOPTÍK, T. (2017, v tisku): (recenze) František Štícha: *Česko-německá srovnávací gramatika. Slovo a slovesnost*.
- ŠIMEČKOVÁ, A. (1997): *Bibliographie zum deutsch-tschechischen Sprachvergleich*. Praha: Karolinum.
- ŠIMEČKOVÁ, A. (2003): Konfrontační srovnání jazyků: Dosavadní výsledky a deziderata (Na materiálu konfrontace němčiny a češtiny). *Časopis pro moderní filologii*, *85*, *1*, s. 9–22.
- ŠIMEČKOVÁ, A. — ŠEMELÍK, M. et al. (2017): *(Neue) Bibliographie zum deutsch-tschechischen Sprachvergleich*. Praha: Karolinum.
- THIEROFF, R. (1992): *Das finite Verb im Deutschen. Tempus — Modus — Distanz*. Tübingen: Gunter Narr.
- THURMAIR, M. (2016): *Dürfte, könnte... wölfte, sollte?* Zur Frage der Umlautung als Modusmarker im Destandardisierungsdiskurs. In: P. RÖSSLER (ed.), *Standardisierungsprozesse und Variation. Beiträge zur Einführung von Standardsprachenforschung und Variationslinguistik*. Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, s. 115–134.
- VACHKOVÁ, M. (2007): Adjektive auf *-bar* in kontrastiver und korpuslinguistischer Sicht. Eine Metalexikographische Betrachtung. *Linguistica Pragensia*, *XVII*, *2*, s. 57–75.
- VONDŘIČKA, P. (2014): Expressing modality with nouns: a comparison of 4 Norwegian and Czech abstract nouns. In: V. PETKEVIČ — A. ADAMOVIČOVÁ — V. CVRČEK (eds.), *Radost z jazyků. Sborník příspěvků k 75. narozeninám prof. Františka Čermáka* (Studie z korpusové lingvistiky, sv. 20). Praha: Nakladatelství Lidové noviny/Ústav Českého národního korpusu, s. 336–348.
- ZEMAN, J. (2005): (recenze) František Štícha: *Česko-německá srovnávací gramatika. Linguistica Pragensia*, *XV*, *1*, s. 51–53.

